

УДК 339.91

ФОРМУВАННЯ ГЛОБАЛЬНОГО РИНКУ ПРАЦІ В ПОСТКРИЗОВИЙ ПЕРІОД

Стаканов Р. Д.

Кандидат економічних наук, доцент кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Анотація. Ринок праці не є цілковито глобально інтегрованим на сучасному етапі, оскільки лише невелика частка робітників приймає участь у міжнародній трудовій міграції. Одним з ключових показників того, що глобальний ринок праці іще не є сформованим є наявність значної розбіжності в рівні оплати праці робітників однакових спеціальностей в різних країнах світу. Однак, завдяки міграції прямо або опосередковано відбувається все більш ефективна інтеграція національних та регіональних ринків праці. Зростаюча інтеграція ринків праці сприяє переміщенню ключового фактору виробництва – робочої сили, що сприяє його більше ефективному використанню, відповідно до порівняльних переваг регіонів, між якими відбувається міграційне переміщення. В багатьох країнах, що розвиваються розподіл доходів стає все більшою мірою нерівномірним, хоча при цьому середній рівень заробітних плат зростає. Ключовим фактором, що впливає на розвиток ринку праці виступає стан економіки та темпи економічного зростання світової економіки. В 2013 р. глобальне економічне зростання скоротилось до 2,9%, зростання глобальної продуктивності праці, яке вимірюється в якості зростання обсягу виробництва на одного працівника, скоротилось з 1,6% в 2012 р. до 1,4% в 2013 р., що є одним з найнижчих показників за останні роки.

Ключові слова: ринок праці, міграція, зайнятість, безробіття, економічна криза, розвинені країни, країни, що розвиваються.

Постановка проблеми. Праця є одним з ключових факторів виробництва, завдяки якому відбувається процес глобального розширеного відтворення виробництва. Незважаючи на те, що значення фактору праці для розвитку економіки, загалом, та міжнародних економічних відносин, зокрема, є давно визнаним фактом, формування єдиного глобального ринку праці, в першу чергу через механізм міжнародної трудової міграції, все ще не є завершеним. Для максимізації ефективності використання трудових ресурсів на глобальному рівні необхідно є еволюція національних та регіональних ринків праці в єдиний глобальний ринок праці, для чого необхідно визначити поточний стан функціонування глобального ринку праці, його перспективи подальшої інтеграції, а також ключові перешкоди на шляху такої інтеграції.

Мета статті – дослідити на якому етапі формування знаходиться глобальний ринок праці, а також які характерні особливості йому властиві в посткризовий період.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Міжнародна трудова міграція, глобальний та регіональні ринки праці, міграційна політика як окремих країн, так і регіональних об'єднань, досліджувались рядом українських та зарубіжних науковців, серед яких в першу чергу варто виділити Дж. Борхаса, В. Будкіна, М. Відякіну, А. Вінтерса, А. Гайдучького, Р. Доббса, С. Дрінквотера, І. Івахнюка, Е. Лібанову, М. Клеменса [1], О. Мали-

новську, Д. Маккензі [3], Д. Рату, М. Ругса [9], А. Румянцева, О. Старка, А. Філіпенка, Дж. Флореса, Р. Чамі, В. Шоу [8; 2].

Основні результати дослідження. Конкуренція на ринку праці і міграція робітників є важливими для ефективного розміщення ресурсів, а також мають вагомий вплив на продуктивність праці та економічне зростання. Найбільш вагомим бар'єром мобільності робітників можна назвати наявність міжнародних кордонів, які ускладнюють робітникам процес міграції до країн з кращими інституціями та можливостями працевлаштування. Ряд досліджень [1; 3] розглядали вплив міжнародної міграції на результати праці робітників, інші приділяли обмеженням, з якими стикаються робітники на шляху до країн призначення [2]. Розуміння економічних наслідків таких обмежень є потенційно цінним для економічної політики держав, оскільки обмеження на ринку праці існують майже у всіх країнах. М. Ругс [9] демонструє, що країни, які приймають більшість притоку міжнародних мігрантів накладають жорсткіші обмеження через спеціальні типи віз, що обмежують переміщення робітників між роботодавцями. Така візова політика по обмеженню переміщення мігрантів може спричинити суттєву монополію на ринку праці.

Ринок праці не є глобально інтегрованим в традиційному розумінні. Відносно невелика частина робітників приймає участь у міжнародній трудовій міграції. Якби ринок праці був цілковито інтегрованим, робітники в країнах, що розвиваються не отримували б значно меншу заробітну плату порівняно з розвиненими економіками. Водночас, такі прямі оцінки міжнародного ринку праці не можуть охопити значні зміни, що відбулись на ринках праці в світі завдяки процесу глобалізації. Такі зміни відбувались через технологічні інновації, завдяки яким було збільшено обсяги торгівлі та інвестицій, а також завдяки міграції, що прямо або опосередковано заставило ринки праці більш ефективно інтегруватись між різними країнами [8].

Ринок праці є інтегрованим в тому сенсі, що робітники конкурують за ті ж самі робочі посади, навіть в тому разі, якщо не робітник виїжджає в напрямку роботи закордон, а коли сама робота надходить до нього з-за кордону. Все більше спрощення транспортного та комунікаційного зв'язку, стимули для запровадження працевощаючих технологій в розвинених країнах, а також триваючий трансфер технологій до країн, що розвиваються є частиною процесу глобалізації, що також спрощує швидку інтеграцію глобального ринку праці, а також хоча і обмежене, але стале зростання рівня оплати праці в країнах, що розвиваються, робітники яких складають вагомий частину світової робочої сили [8]. Типовим прикладом руху роботи до робітника є послуги програмування, які експортуються рядом країн без фізичного виїду робітників закордон.

Зростаюча інтеграція ринків праці сприяє переміщенню ключового фактору виробництва – робочої сили, що сприяє його більше ефективному використанню, відповідно до порівняльних переваг регіонів, між якими відбувається міграційне переміщення. Водночас, глобалізація та технологічні зміни також асоціюються з швидкоплинністю кадрів на підприємствах, а також зі збільшення внутрішнього розриву в доходах більшості країн. Зростаючий диспаритет в доходах є наслідком перетоку доходів від власників робочої сили, які не мають можливості на стільки легко мігрувати та понесли втрати від виходу на глобальний ринок сотень мільйонів нових робітників, до власників капіталу, який є високо мобільним фактором, а також перетоком доходів від некваліфікованої до кваліфікованої робочої сили [8]. Зважаючи на те, що кваліфікована робоча сила – це в свою чергу комбінація капіталу та робочої сили, можна вважати зростання доходів висококваліфікованих робітників продовженням тенденції по глобальному перетоку доходів до фактору капіталу.

В багатьох країнах, що розвиваються розподіл доходів стає все більшою мірою нерівномірним, хоча при цьому середній рівень заробітних плат зростає. В розвинених країнах також спостерігається деяке зростання нерівномірності в доходах в умовах, загалом, стагнуючого рівня оплати праці. Загалом же, за даними МОП [5], за період з 1999 по 2009 рр. середній рівень реальної заробітної плати виріс на 0,5% в розвинених країнах, на 1,5% в Африці та Латинській Америці, а також майже на 8% в азійських країнах, що розвиваються. Така ситуація вимагає більш активних заходів урядової соціальної, економічної та міграційної політики, в першу чергу в розвинених країнах [8]. При цьому необхідним є при намаганні вирівняти соціальну справедливість не завдати шкоди економічній доцільності та ефективності використання трудового потенціалу, в тому числі і через механізм міграції, що негативно може позначитись на міжнародній конкурентоспроможності країни.

Повністю глобалізованим ринком праці може вважатись ринок на якому працюють нечисленні висококваліфіковані спеціалісти в окремих висококонкурентних сферах економіки. Однак, поряд з такими групами робітників, загалом оплата праці в країнах, що розвиваються є значно нижчою ніж в розвинених країнах. Медіанна заробітна плата в розвинених країнах в 2,5 рази перевищує заробітну плату робітників в країнах, що розвиваються аналогічного кваліфікаційного рівня, а у випадку з країнами з низьким рівнем доходів цей розрив зростає до 5 разів. За даними Бюро статистики США в 2008 р. китайські робітники переробної промисловості заробляли лише 5% від заробітної плати аналогічних працівників в США та близько 15% від зарплати мексиканських працівників [8]. Зважаючи на ускладненість міграції некваліфікованої робочої сили, даний сегмент глобального ринку праці залишається і надалі малоінтегрованим.

Глобалізація виступає лише одним з факторів, що впливають на зростання заробітної плати в бідних країнах. Вагому роль також відіграють внутрішньоекономічні фактори, до яких можна віднести діловий клімат, ефективність державного управління, освітній рівень та інші. В тому випадку, коли б конвергенція заробітної плати була передусім результатом інтеграції глобального ринку праці, заробітні плати в Африці, яка є найбіднішим регіоном світу, зростали б значно швидшими темпами ніж в Східній та Південній Азії, а також в Латинській Америці, де доходи на душу населення є одними з найвищих серед регіонів, що розвиваються [8]. Нерівномірність розподілу доходів залишається однією з ключових проблем у світовій економіці, оскільки стабільне економічне зростання в ряді регіонів світу не супроводжується інклюзивним зростанням для всіх прошарків населення, загалом.

Глобалізація сприяє конвергенції заробітних плат через чотири основні канали: міграцію, торгівлю, іноземні інвестиції, а також сприяння та поширення технологій. Ці чотири канали не функціонують відокремлено один від одного, а є взаємопов'язаними та синергічно діючими. Міграція, яка є найбільш необхідним елементом міжнародного ринку праці, стає більш інтегрованою. Зростаючий за обсягами рух робітників відіграє вагому роль в глобальній конвергенції заробітної плати. Теоретично еміграція з країн, що розвиваються до розвинених країн повинна спричинити зростання заробітних плат в країнах, що розвиваються через зміну співвідношення попиту і пропозиції робочої сили на домашньому ринку праці. На практиці лише нечисленні дослідження підтверджують підвищення заробітних плат в наслідок міграції в країнах походження. Серед таких нечисленних прикладів може бути підвищення заробітної плати в східній Мексиці внаслідок масової еміграції робітників до США [8]. Ключовою причиною цього є значний масштаб еміграції, та усталеність міграційних потоків між країнами.

Даний ефект, однак, є мінімальним для більшості країн, що розвиваються, де рівень еміграції є низьким (кількість емігрантів в країнах, що розвивається складає близько 2% від їх населення). Імміграція, в свою чергу, має лише помірний довгостроковий вплив на заробітну плату в розвинених країнах, в першу чергу за рахунок того, що імміграція залишається досить обмеженою (зазвичай, іммігранти складають від 10 до 15% робочої сили розвинених країн). Мігранти та місцеві робітники не є ідеальними субститутами один для одного, оскільки мігранти збільшують сукупний попит на послуги місцевих робітників, або ж мігранти зменшують ціну послуг, що споживаються місцевими робітниками [8]. Також мігранти та місцеві робітники часто працюють у відокремлених сегментах ринку праці в зв'язку з чим вони практично не створюють конкуренцію один одному.

Ключовим фактором, що впливає на розвиток ринку праці виступає стан економіки та темпи економічного зростання світової економіки. В 2013 р. глобальне економічне зростання скоротилось до 2,9%, що було найнижчим показником з 2009 р., а також складало на 1% менше середнього річного показника зростання в до кризову декаду (2000-2009 рр.). В країнах, що розвиваються відзначалось досить відчутне послаблення економічної динаміки, в той час як в розвинених економіках спостерігалось обмежене поживлення ділової активності впродовж 2013 р. Однак, ризики продовжували бути значними на глобальному рівні, зважаючи на слабкість сукупного попиту та посилення макроекономічної нестабільності в ряд країн [4]. Вагомим показником, який визначає стан ринку праці та дає можливість спрогнозувати перспективи його подальшого розвитку, виступає продуктивність праці.

Ринки праці в 2013 р. знаходились під впливом меншого за прогнозований рівень глобального економічного зростання. Зростання зайнятості зменшилось в 2013 р. в більшості регіонів світу. Рівень зайнятості в світі виріс в 2013 р. на 1,4%, що відповідало рівню 2012 р., однак було менше показника до кризової декади. Зменшення зайнятості відбувалось в усіх регіонах світу за виключенням Південної Азії та Північної Африки. Завдяки значному приросту зайнятості в Південній Азії глобальний показник зайнятості в 2013 р. залишився на рівні 2012 р. Найбільшою мірою скорочення зайнятості спостерігалось в Південно-Східній Європі, країнах СНД, Латинської Америки, Карибському регіоні, а також у Південно-Східній Азії [4]. Очевидно, спостерігається диспаритет посткризового розвитку регіональних ринків праці, які в більшості регіонів не відновили до кризових темпів приросту зайнятості.

Як наслідок, глобальний розрив у рівні зайнятості, який вимірюється як кількість втрачених робочих місць порівняно з до кризовими тенденціями, в 2013 р. досяг показника 62 млн. робітників. Розриви зайнятості включають в себе не лише зростання безробіття, однак також і тих осіб, які залишились поза межами ринку праці або були виключені зі складу робочої сили після тривалого періоду безробіття. На глобальному рівні, за оцінкою МОП [6], в 2013 р. близько 23 млн. робітників можна було віднести до категорії «демотивованих робітників». У випадку, якщо буде зберігатись наявна ситуація з безробіттям, то глобальний розрив до 2018 р. складатиме 81 млн. осіб, включно з 30 млн. демотивованих робітників, які можуть ніколи не повернутись на ринок праці [4]. Для уникнення втрати частини трудового потенціалу, а відповідно і динаміки розвитку світової економіки, урядам країн необхідно провадити більш ефективну політику по залученню трудових ресурсів до ринку праці.

Зростання глобальної продуктивності праці, яке вимірюється в якості зростання обсягу виробництва на одного працівника, скоротилось з 1,6% в 2012 р. до 1,4% в 2013 р., що є одним з найнижчих показників за останні роки. Виробництво підприємств та еко-

номік країн зростає низькими темпами через те, що працевіткість не зростає суттєвими темпами, а продуктивність праці зростає більш повільно ніж в попередні роки. Зростання продуктивності праці в 1991-2013 рр. суттєво відрізнялось по регіонам світу. Стабільно найвищими були показники приросту в Східній Азії і досягли 7-8%, також досить високими були показники продуктивності в Південній Азії (близько 6% в 2007-2011 рр.), найнижчі показники приросту продуктивності праці спостерігались на Близькому Сході, причому в 2012-2013 рр. показники приросту продуктивності праці в даному регіоні набули негативного значення [4]. Без суттєвого підвищення продуктивності праці будь-яке економічне зростання з часом досягне своєї межі і перейде в стадію стагнації. Високі показники приросту продуктивності праці все ще залишають можливість для країн Східної та Південної Азії наблизитись до рівня розвитку промислово розвинених країн.

Вагомою тенденцією 2011-2013 рр., яка визначала ситуацію на глобальному ринку праці, було відчутне скорочення економічного зростання серед країн з динамічними економіками. Якщо в першій декаді XXI ст. середній рівень зростання ВВП в Китаї становив 10,5%, то в 2013 р. даний показник скоротився до 7,6%, а в 2014-2018 рр. він очікується на середньому рівні в 7%. Рівень зростання економіки Індії в 2012 р. становив лише 3,2%, в 2013 р. відбулось деяке прискорення її розвитку до 3,8%, однак даний показник і надалі залишався значно нижчим середнього показника зростання 2001-2010 рр. (7,6% на рік). Аналогічні тенденції спостерігались і в Бразилії, Росії та ПАР, де показники економічного зростання 2013 р. були нижчими показників 2012 р., та відчутно поступались середньому показнику зростання першої декади XXI ст. Поряд з країнами БРІКС інші країни з динамічними економіками, такі як Аргентина, Мексика, Таїланд та В'єтнам, в 2011-2013 рр. також призупинили динаміку економічного зростання [4]. Така ситуація може найближчим часом змінити прогнози щодо можливого економічного лідерства виникаючих ринків в довгостроковій перспективі.

Призупинення структурної трансформації спостерігалось в багатьох виникаючих економіках, що також зменшувало перспективи економічного зростання в цих країнах. Робітники не переміщувались з сектору сільського господарства до галузей з вищою доданою вартістю таким же темпом як це відбувалось в минулому [4]. Загальна кількість та частка робітників середнього класу розширювалась швидко в рамках країн, що розвиваються в першій декаді 2000-х рр., що відзначалось значнішими інвестиціями та споживанням та забезпечуючи важливе джерело економічного зростання.

Висновки. На сьогодні глобальний ринок праці не є цілковито інтегрованим і складається, переважно з сукупності розрізнених національних та регіональних ринків праці. Міжнародна трудова міграція, яка є досить обмеженою за відносними показниками в силу регуляторних обмежень міграційної політики, сприяє поступовій подальшій інтеграції глобального ринку праці. Найбільш інтегрованим сегментом ринку праці виступає висококваліфікована робоча сила, а також вузькоспеціалізовані спеціалісти. Середній рівень заробітної плати в світі, в більшості випадків, не має тенденції до вирівнювання, незважаючи на теоретичну обумовленість такого збалансування. Зважаючи на скорочення посткризового відновлення економік країн світу, ситуація на глобальному ринку праці і надалі залишається нестабільною, що супроводжується скороченням середнього рівня продуктивності праці. Загалом, поточний етап економічного розвитку не є сприятливим для поглиблення інтеграції глобального ринку праці та передбачає необхідність більш активних заходів економічної та міграційної політики як країн-експортерів, так і країн-імпорттерів робочої сили по лібералізації трудової міграції.

Список використаної літератури

1. Clemens, M. A. (2013): «Why Do Programmers Earn More in Houston Than Hyderabad? Evidence from Randomized Processing of US Visas», *American Economic Review*, 103, 198-202.
2. Dadush U., Shaw W. Is the Labor Market Global? / U. Dadush, W. Shaw. // [Electronic source]. – Mode of access: <http://carnegieendowment.org/2012/01/03/is-labor-market-global>.
3. Gibson, J., D. McKenzie, and S. Stillman (2011): «The Impacts of International Migration on Remaining Household Members: Omnibus Results from a Migration Lottery Program,» *Review of Economics and Statistics*, 93, 1297-1318.
4. 4. Global employment trends 2014 / International Labour Organization // [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/-dgreports/-dcomm/-publ/documents/publication/wcms_233953.pdf.
5. International Labour Office. Global Employment Trends. Recovering from a second jobs dip / [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/-dgreports/-dcomm/-publ/documents/publication/wcms_202326.pdf.
6. International Labour Office. Key Indicators of the Labour Market, 8th edition / [Electronic resource]. – Mode of access: <http://kilm.ilo.org/2011/download/ExSumEN.pdf>.
7. International Monetary Fund. World Economic Outlook (October). Transitions and tensions (Washington, DC) / [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2013/02/pdf/text.pdf>.
8. Naidu S. Nyarko Y. Wang S.-Y. Is the Labor Market Global? / S. Naidu Y. Nyarko S.-Y. Wang // [Electronic source]. – Mode of access: http://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/economics/news_events/calendar/suresh_naidu.pdf.
9. Ruhs M. The Price of Rights: Regulating International Labor Migration / M. Ruhs // [Electronic source]. – Mode of access: http://www.compas.ox.ac.uk/fileadmin/files/Events/Breakfast_briefings/PoR_-_Martin_Ruhs_18_Oct_2013.pdf.

GLOBAL LABOR MARKET DEVELOPMENT IN THE POST-CRISIS PERIOD

Stakanov R. D.

PhD, Associate Professor at the Chair of World Economy and International Economic Relations of Institute of International Relations, Taras Shevchenko National University of Kyiv.

Abstract. *The labor market is not fully integrated globally nowadays, while only a small percentage of workers are participating in international labor migration. One of the key indicators demonstrating that the global labor market has not yet been fully integrated is the presence of significant differences in the level of workers' wages of similar skill level around the world. However, by means of international migration, directly or indirectly, national and regional labor markets are becoming more integrated. The increasing integration of labor markets facilitates movement of labor, as a key production factor, contributing to its more efficient use, according to the comparative advantages of the region. In many developing countries, income distribution becomes more uneven, although the average wage increases. The key factor that affects the development of the labor market is the economic growth of the world economy. In 2013 global economic growth declined to 2.9% and global labor productivity, measured as output growth per worker decreased from 1.6% in 2012 to 1.4% in 2013, which is one of the lowest levels in recent years.*

Key words: *labor market, migration, employment, unemployment, economic crisis, developed countries, developing countries.*

Referances

1. Clemens, M. A. (2013): «Why Do Programmers Earn More in Houston Than Hyderabad? Evidence from Randomized Processing of US Visas,» American Economic Review, 103, 198–202.
2. Dadush U., Shaw W. Is the Labor Market Global? / U. Dadush, W. Shaw. // [Electronic source]. – Mode of access: <http://carnegieendowment.org/2012/01/03/is-labor-market-global>.
3. Gibson, J., D. McKenzie, and S. Stillman (2011): «The Impacts of International Migration on Remaining Household Members: Omnibus Results from a Migration Lottery Program,» Review of Economics and Statistics, 93, 1297-1318.
4. Global employment trends 2014 / International Labour Organization // [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/-dgreports/-dcomm/-publ/documents/publication/wcms_233953.pdf.
5. International Labour Office. Global Employment Trends. Recovering from a second jobs dip / [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/-dgreports/-dcomm/-publ/documents/publication/wcms_202326.pdf.
6. International Labour Office. Key Indicators of the Labour Market, 8th edition / [Electronic resource]. – Mode of access: <http://kilm.ilo.org/2011/download/ExSumEN.pdf>.
7. International Monetary Fund. World Economic Outlook (October). Transitions and tensions (Washington, DC) / [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2013/02/pdf/text.pdf>.
8. Naidu S. Nyarko Y. Wang S.-Y. Is the Labor Market Global? / S. Naidu Y. Nyarko S.-Y. Wang // [Electronic source]. – Mode of access: http://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/economics/news_events/calendar/suresh_naidu.pdf.
9. Ruhs M. The Price of Rights: Regulating International Labor Migration / M. Ruhs // [Electronic source]. – Mode of access: http://www.compas.ox.ac.uk/fileadmin/files/Events/Breakfast_briefings/PoR_-_Martin_Ruhs_18_Oct_2013.pdf.

ФОРМИРОВАНИЕ ГЛОБАЛЬНОГО РЫНКА ТРУДА В ПОСТКРИЗИСНЫЙ ПЕРИОД

Стаканов Р. Д.

Кандидат экономических наук, доцент кафедры мирового хозяйства и международных экономических отношений Института международных отношений Киевского национального университета имени Тараса Шевченко.

Аннотация. Рынок труда не является полностью глобально интегрированным на современном этапе, поскольку лишь небольшая доля рабочих принимает участие в международной трудовой миграции. Одним из ключевых показателей того, что глобальный рынок труда еще не полностью сформирован, является наличие значительного диспаритета в уровне оплаты труда рабочих одинаковых специальностей в разных странах мира. Однако, благодаря миграции прямо или косвенно происходит все более эффективная интеграция национальных и региональных рынков труда. Растущая интеграция рынков труда способствует перемещению ключевого фактора производства - рабочей силы, что способствует его более эффективному использованию, используя сравнительные преимущества регионов, между которыми происходит процесс миграции. Во многих развивающихся странах распределение доходов становится все в большей степени неравномерным, хотя при этом средний уровень заработных плат растет. Ключевым фактором, влияющим на развитие рынка труда, является состояние экономики и темпы экономического роста мировой экономики. В 2013 глобальный экономический рост сократился до 2,9%, рост глобальной производительности труда сократилось с 1,6% в 2012 до 1,4% в 2013, что является одним из самых низких показателей за последние годы.

Ключевые слова: рынок труда, миграция, занятость, безработица, экономический кризис, развитые страны, развивающиеся страны.